

Thijs van Vugt, *Een arbeidersbuurt onder de rook van 'de Sphinx'. Een sociaal-ruimtelijke geschiedenis van het Boschstraatkwartier-Oost te Maastricht, 1829-1904*. Maaslandse Monografieën, 78. (Hilversum: Verloren, 2015) 228 p. ISBN 978-90-8704-493-0.

Dit boek, de onverkorte uitgave van het proefschrift van de auteur, is op de eerste plaats fraai uitgegeven. Het bevat veel relevante foto's, tabellen, grafieken en kaarten, waarvan de twee laatste in kleur. Aangenaam is dat de noten staan waar ze naar mijn idee horen: onder aan de bladzijde.

Het thema, al aangegeven in de ondertitel van het boek, wordt wezenlijk aangevuld tot 'de sociale en ruimtelijke effecten van de vestiging en de expansie van het bedrijf van Regout op en in het Boschstraatkwartier-Oost'. Van hieruit wordt de lezer stapsgewijs meegenomen. In het wetenschapstheoretisch kader schetst de schrijver de discussie tussen sociologen, geografen en historici. Zij ontwaarden in verschillende steden en perioden sloppenwijken waarin een verpauperde onderklasse leefde die in een maatschappelijk isolement verkeerde en die generaties lang een uitzichtloos bestaan leidde. Tegenover deze 'statische' visie, die tot ver in de jaren vijftig domineerde, signaleert Van Vugt vakgenoten die door onderzoek naar de levenslopen van bewoners juist konden vaststellen dat de bevolking van dergelijke wijken, zeker intergenerationeel gezien, sociaal en geografisch wel degelijk mobiel was. Voor de arbeidersbuurten in Maastricht en de rol van de fabrikantenfamilie Regout hadden de dissertaties van de socioloog Litjens (*Onmaatschappelijke gezinnen, sociologisch onderzoek naar de onmaatschappelijkheid in Maastricht*, 1953) en van de historicus Frans van Maenen (*Petrus Regout 1801-1878, een bijdrage tot de sociaaleconomische geschiedenis van Maastricht*, 1959) een dergelijk statisch beeld neergezet. Met zijn onderzoek wil Thijs van Vugt dit beeld opnieuw tegen het licht houden.

De schrijver beschrijft onder meer, mede dankzij de bewaard gebleven delen van de personeelsboekhouding 1874-1884 en 1900-1915, de ontwikkelingen in wat vanaf 1899 de N.V. Kristal-, Glas- en Aardewerffabrieken De Sphinx zou heten: het productieproces, de variatie in werkzaamheden en de specialisatie van mannelijke en vrouwelijke arbeiders, de lonen, de vaste en 'vlottende' dienstbetrekkingen en de regionale afkomst van de werknemers. Over de huisvesting van de arbeiders, in het Boschstraatkwartier recht tegenover het fabriekscomplex, stelt Thijs van Vugt dat deze een gesloten samenleving vormde die min of meer los stond van de buitenwereld. De paternalistische Regout had met zijn arbeiders slechts voor dat ze vreedzamer, kuiser en gematigder dienden te worden. In 1863 bouwde hij, naar voorbeelden uit de Luikse omgeving waar hij vandaan kwam, de *groëte bòw in de Sint Theunisstraat*, een *citée ouvrière* van zeven verdiepingen met 72 (p. 7) of 68 (p. 123) eenkamerwoningen van 60m³ voor 250 à 300 (p. 27), 336 (p. 123) of zelfs 400 (p. 72) bewoners, met voor zijn tijd gemiddeld wooncomfort tegen een boveng-

middelste prijs. De wijk daaromheen werd met een aandeel van ongeveer driekwart sterk gedomineerd door huishoudens waarvan het hoofd een vast of vlottend (tijdelijk) contract had bij de Sphinx. In de loop van de onderzoeksperiode blijkt, met de groei van de personeelsomvang, zowel de bevolkingsdruk als de dominantie van de laagste sociale klassen toe te nemen. Het Boschstraatkwartier werd sociaal meer en meer homogeen: een echte arbeidersbuurt. Ten opzichte van de dagloners die in 1829 binnen het kwartier een meerderheid vormden, waren de bewoners inmiddels geschoolde fabrieksarbeiders geworden, zodat er volgens de schrijver sprake was van een gemiddeld lichte verhoging van hun sociale status. Met een steekproef bestaande uit twee medewerkers brengt hij in beeld hoe hun leven en dat van hun families op microniveau met de fabriek en het woonkwartier verweven was. Het gaat om Martinus Habets en Carolus Anten, van wie de levenslopen vanaf de overgrootouders tot en met de kleinkinderen en inclusief aange trouwden in totaal 582 personen opleveren, van wie er 435 ouder werden dan 12 jaar en uiteindelijk 192 personen bij Sphinx werkten. Zijn conclusie is dat er in ieder geval geen sprake was van verpaupering, laat staan onmaatschappelijkheid.

Wat de ruimtelijke omgeving betreft komt Thijs van Vugt tot een geheel andere conclusie. Volgens het woningonderzoek van 1904 vertoonde de huisvestingssituatie duidelijke kenmerken van een achterbuurt in een neerwaartse spiraal van toenemende armoede en verwaarlozing van de woonomgeving, terwijl de huiseigenaren de groei van het inwonertal gebruikten om hun winsten te maximaliseren. Het hart van de wijk verarmde en werd sociaal homogener, maar de bewoners van de panden aan de buitenrand bleven daartegen gunstig afsteken. De hoogste sociale klassen hadden de wijk al eerder verlaten.

Juist omdat de hoofdvraag een dubbele missie weergeeft en een antwoord nastreeft op zowel de vraag naar sociale en ruimtelijke ontwikkelingen als naar de invloed van de Sphinx, zou het naar mijn mening interessant geweest zijn om de ontwikkelingen binnen het Boschstraatkwartier te vergelijken met de sociale en ruimtelijke ontwikkelingen in de rest van de stad.

Thijs van Vugt levert met dit onderzoek een wezenlijke bijdrage aan het onderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van de verschillende sociale klassen binnen de steden in de negentiende eeuw. Het zou mooi zijn als studies zoals deze bij de meer geïnteresseerde geschiedliefebbers, bijvoorbeeld gidsen van historische stadswandelingen, evenveel aandacht zouden krijgen als publicaties zoals *Koninkrijk vol sloppen* van Auke van der Woud, die bij het bredere publiek onbedoeld vooral het romantisch beeld van uitzichtloze armoede bevestigen.

Ton Sliphorst

Radboud Universiteit/Tilburg University/Erasmus Universiteit